

Духовне і матеріальне буття українського народу в рецепції І.Франка

ПЛАН

1. Фольклористична діяльність І.Франка
2. Синтез поезії І.Франка з народнопісенною творчістю
3. Репрезентація духовного і матеріального буття народу на прикладі драми «Украдене щастя»/
4. Інтерпретація історичного процесу буття народу в художньо-літературній творчості Івана Франка

Список літератури

1. Возняк М. З життя і творчості Івана Франка. К., 1955.
2. Голод Р. Натуралізм у творчості Івана Франка: До питання про особливості творчого методу Каменяра. - Івано-Франківськ, 2000. - 108 с.
3. Дей О. Іван Франко і народна творчість. К., 1955.
4. Дей О. Із фольклористичної спадщини І. Франка. Новознайдені записи пісень // Народна творчість та етнографія. 1965. № 3.
5. Дей О. Пісня в житті Івана Франка // Дей О. І. Сторінки з історії української фольклористики. К., 1975.
6. Колесса Ф. Народнопісенна ритміка в поезіях І. Франка // Колесса Ф. Фольклористичні праці. К., 1970.
7. Люзняк М. Матеріалізована думка у людському бутті як чинник формування національної свідомості та політичного мислення: з погляду Івана Франка. - Львів, - 2001. - 144 с.;
8. Маланюк Є. Франко як явище інтелекту // Книга спостережень. Торонто, 1962. Т. 1.
9. Народні пісні в записах Івана Франка / Упор., вступ, ст. і приміт. О. І. Дея. К., 1981.
10. Обряди і пісні весільні люду руського в селі Долин Стрийського повіту / Зібрала О. Рошкевич. Опрацював І. Франко. 1886 // Весілля: У двох кн. / Упор, текстів, прим. М. М. Шубравської; нотний матер. упор. О. А. Правдюк. К., 1970.
11. Сапеляк О. Етнографічні студії в Науковому товаристві ім. Шевченка (1898-1939 рр.). Львів, 2000.
12. Франко А. Діяльність Івана Франка в Етнографічній комісії НТШ // Народознавчі зошити. 2001. № 3. С. 465-470.
13. Франко І. Вибрані статті про народну творчість / Упор. О. Дей. К., 1955.
14. Франко І. Зібр. тв.: У 50 т. К.: Наук, думка, 1976-1986.

1. Фольклористична діяльність І.Франка

І.Франко - вчений широкого діапазону - письменник, літературознавець, лінгвіст, етнограф, фольклорист. Імпульс до такої титанічної роботи йому давало насамперед тісне спілкування з народом. "Яко син селянина, вигодуваний твердим мужицьким хлібом, я почуваю себе до обов'язку віддати працю свого життя тому простому народові", - сказав І. Франко на вечорі, присвяченому 25-літтю його

літературної діяльності.

Однією з важливих ділянок праці вченого була фольклористика. Без народнопоетичних скарбів (пісень, приповідок, казок, оповідань, легенд, переказів та ін.) Франко не став би таким багатограним письменником. Його захоплював тонкий ліризм пісень, їх тональне багатство, відшліфованість приказок, мудрість казок, легенд. Досліджуючи ритміку в поезіях поета, зокрема цикл із збірки “Зів’яле листя”, Ф. Колесса зазначав, що Франко складав ці вірші під мелодії відомих йому народних пісень. Водночас оригінальність поета полягала в тому, що він умів створити свій окремий вірш, свою поетичну мову, свій індивідуальний стиль [7, с. 344]. Без сумніву, народні оповідачі, співаки мали великий вплив на формування письменницького хисту Франка. Два збірники пісень, що записав він ще під час навчання в гімназії були, як зауважив М. Возняк, не тільки початком діяльності Франка як фольклориста, а й зробили великий вплив на його поетичну творчість [1, с. 221].

Усі біографи І. Франка наголошували та й, зрештою, сам поет зазначав про важливу роль матері, яка з дитинства передала любов до народної пісні, бо сама знала їх багато і любила співати малому Івасеві. “Мої батько й мати, — писав пізніше поет, — мали дар досадного, образового висловлювання своїх думок; правда, батька я затамив дуже мало, бо він відумер мене шестилітньою дитиною і з його оповідань тільки дещо заховалося в моїй пам’яті, зате від мами я позаписував і вивчив напам’ять немало пісень, в тім числі також повний весільний цикл” [13, с. 173]. Недаремно любов до народної пісні він назвав “єдиним віном”, яке виніс із батьківської хати (“Пісня і праця”, 1883). Початком діяльності Франка-фольклориста вважаються згадувані вже дві рукописні збірки народних пісень, які він почав записувати від матері, коли був гімназійним учнем у Дрогобичі. Про це сам Франко писав згодом у листі до М. Драгоманова: “Ще в нижчій гімназії я почав збирати пісні народні, спершу від моєї матері, а опісля і в Дрогобичі розпитував свідущих людей (ремісників і т. і.), так що швидко мав мілко списані два товсті зшитки, вмещаючи 800 номерів, правда, в значній часті, коломийок. Менший зошит я послав у “Просвіту” і опісля случайно віднайшов його в третіх руках, а більший таки в Дрогобичі у мене пропав” 1 [14, т. 49 с. 245]. Окремі фіксації датуються 1868 р., коли Франкові було всього 12 літ. Хоча він почав записувати від мами уже в десятирічному віці [4, с. 47]. Сам поет вважав цей час початком своїх фольклористичних зацікавлень, у листі до польського вченого Коперницького від 27 грудня 1883 р. Франко писав: “Займаючись більше 12 років збиранням етнографічних матеріалів, а тепер також порівняльними студіями над етнографією слов’янською, і передусім українською, нагромадив я дотепер досить значну кількість цікавих матеріалів (пісень, оповідань, приповідок, анекдотів, вірувань, забобонів і подібних)” [14, с. 391].

Важливо, що дитяче захоплення Франка згодом переросло у наукове зацікавлення. Свідомого характеру набирає зацікавлення народною словесністю з часу переходу у старші класи гімназії (1871 р.). Він знайомиться з усною словесною традицією різних народів, їх публікаціями, що з більшою енергією заохочує продовжувати збирання фольклору, залучаючи до цього декого із своїх товаришів і знайомих. У вісімнадцятирічному віці (1874 р.) І. Франко, як свідчить його листування з Ольгою Рошкевич, спонукав свою адресатку до записування весільних обрядів і пісень у Лолині, які пізніше в його упорядкуванні вийшли у виданні Краківської Академії наук (1886 р.), а українською мовою побачили світ лише 1970 р. у збірнику “Весілля” під заголовком “Обряди і пісні весільні люду руського в селі Лолин Сгрийського повіту” [10, кн. 2, с. 73-124].

З дитячих та юнацьких літ І. Франко виніс велику кількість народнопоетичних скарбів, до яких він звертається як художник і вчений

упродовж усього свідомого життя. Очевидно, не випадковим було й те, що перший опублікований сонет мав назву “Народні пісні” (1874 р.).

Навчаючись у Львівському університеті (з 1875 р.), І. Франко розпочав друкувати народні твори в часописі “Друг” під рубрикою “Із уст народу”. Тоді ж разом із М. Главником вони роблять першу спробу обґрунтувати потребу збирання та публікування усної словесності, обстоюють важливість вивчення фольклору та етнографії. Молоді збирачі фіксують водночас з художніми словесними творами дані про побут народу, його умови життя. Кожну нагоду І. Франко використовував для записів. Наприклад, перебуваючи на Покутті в Березові Нижнім (1880 р.) у родині Геніків, за спогадами сучасників, у вільний час ходив на ниву, сідав коло робітників і просив, аби співали, а сам записував. У Нагуєвичах фіксував усну словесність: під час роботи на полі, під час гаївкових забав на Великдень, на весіллі, на вулиці, інколи підкрадаючись до робітників чи жінок, нотував їхні розмови, співанки. Він зумів навіть під час тюремних ув’язнень зібрати від сусідів по камері народні пісні, приказки, незважаючи на складні умови, в яких довелося йому перебувати. А здебільшого в одній камері проживало по 14-18 чоловік, його переводили з одного приміщення в інше, переслідуючи лише за те, що “писав”, тобто записував на випадково роздобутих клаптиках паперу випадково роздобутим олівцем пісні та приповідки з уст в’язнів або й свої вірші” [14, т. 49, с. 245]. Все-таки тут він мав нагоду зібрати фольклорно-етнографічний матеріал, зокрема невеличкі збірочки приповідок із Крехова, Батятич, Рогатина, Городка, Янова. Та особливо багато цікавого матеріалу, за словами Франка, записано під час коломийського арешту 1880 р.: “Тут повстала багата збірка приповідок із Ценева, списана з уст Кароля Батовського, не менше багата збірка з уст Івана Васильківського, міщанина з Коломиї, [...] також невеличкі збірочки [приповідок - Г. С.] з Матієвець, Гвіздця, Богородчан, Туглукова та інших покутських місцевостей, записаних від різних принагідних арештантів” [13, с. 174].

Крім приповідок, фіксував І. Франко і народні пісні. У львівській (1877 р.) та коломийській (1880 р.) в’язницях записав він близько сотні народних пісень, (опубліковані у книзі “Народні пісні в записах Івана Франка”, яку упорядкував О. Дей [9]). Це й колядки та щедрівки (“Ой бувай же здоров, гречний сподару”), весільні (“Ой з суботоньки на неділеньку”, “Кому ти ся, Йвасеньку, кланяєш”), балади (“Ей вийшла, вийшла подолянка по воду”, “Як поїхав Васюненко на полювання”), історичні (“Ой попід гай зелененький” - про Довбуша), рекрутські та жовнірські (“Журилася мати много”, “Прийшов сотник, прийшов віт”), пісні про кохання й родинне життя (“Жалі мої, жалі, великі, немалі”, “Ой світи, світи, місяченьку”), жартівливі й танцювальні (“Ой там, ой там коло млина”, “Сабадашко моя”). Респондентами були Михайло Теслюк із Батятич (23 тексти), Кароль Францишкевич з Рогатина (6 пісень), Францішек Батовський з Ценева Коломийської округи (32 пісні), Яків Сидорук із с. Чортівця Обертинського повіту (6 пісень), Іван Васильківський із с. Уторопів Коломийської округи (2 пісні) та ін..

І. Франко не лише сам використовував будь-яку нагоду для записування усної словесності, а й спонукав до цього інших. У листі від 2 січня 1879 р. До Ольги Рошкевич він писав: “А там під час свят (Різдвяних. - Г. С.) не забудь вече рами дещо собі позаписувати - може, деякі колядки, слова тощо, може, сцени, анекдоти, характеристики людей — се ж усе для тебе майбутньої письменниці, самі важні речі і придатуться дуже” [14, т. 48, с. 141]. Згодом, у квітні того ж року, повідомив М. Павликові, що днями сам їде на села, і, можливо, дещо збере матеріалу, зокрема, обіцяли з Тернопільщини [14, т. 48, с. 177]. Своїми фольклорно-етнографічними записами І. Франко започаткував на сторінках часопису “Світ” відділ “Знадоби до вивчення мови і етнографії українського народу”. Тут були поміщені його записи нових пісень про поширення картоплі в Західній Україні, етнографічно-статистичні нариси про шляхту ходячкову, що жила в українських селах Галичини, та відома стаття “Дещо про Борислав”, у якій автор наводить цікаві зразки пісень про ріпників і подає свої роздуми про новотвори. Уже тоді Франко сам дотримувався і висував до інших збирачів вимоги до записування народної словесності та контексту, в якому вона побутує - “відтворювати всю обстановку як чисто зовнішню, так і більш внутрішню, при якій вдалося почути цю пісню або казку”. Він подавав широкі нариси про носіїв фольклору, про причини виникнення тієї чи іншої пісні, чим і прислужився українській фольклористиці. Після того, як перестав виходити часопис “Світ” (1882 р.), І. Франко друкував фольклорні матеріали у “Зорі”. Тут вперше була опублікована його стаття “Жіноча неволя в руських піснях народних”. Значну частину пісень, аналізованих у статті, зібрав сам Франко, а чимало й М. Павлик. Бажаючи розширити фольклористичні студії на сторінках “Зорі”, Франко звертається до відомих вчених з проханням надсилати свої матеріали й дослідження. Зокрема М. Драгоманову він повідомляв, що хоче “завести” в “Зорі” постійну рубрику: “Між іншим, бажав би подавати й матеріали етнографічні: цікавіші пісні, казки, оповідання і т. і. Тільки не бажав би подавати той матеріал зовсім сирий, але з пояснюючими примітками, з визначенням варіантів печатаних, паралельних творів інших нар. літератур і т. і.

Звісно, до такого редагування етнографічного матеріалу у нас один тільки чоловік відповідний - Ви. Так-от, чи згодні би Ви час від часу, а хоч би до кожного номера, приладити в такий спосіб чи то яку пісню, чи казку, чи що-небудь інше” [14, т. 48, с. 574].

У 80-х роках Франко став організатором фольклорно-збирацької роботи в “Етнографічно-статистичному кружку”, який почав діяти восени 1883 р. у Львові при студентському товаристві “Академічне братство”. До збирацької роботи залучали багато молоді не тільки зі Львова, а й з інших теренів, оскільки одним із головних завдань гуртка було “збирання матеріалу з народу”, “періодичні екскурсії в різні сторони краю”.

Вміло організовував І. Франко й етнографічно-статистичну роботу. М. Драгоманов іноді радив, якими справами мав би займатися новостворений гурток, і яку для цього варто роздобути літературу. Зокрема він пропонував сконцентруватися на дослідженні земельної власності в Галичині і форм кооперації. Незадовго після виникнення гуртка, Франко писав до М. Драгоманова: “Надіюсь, що з весною, одна з перших екскурсій нашого кружка піде до Синевідська (нині Сколівський район на Львівщині), щоб вислідити докладно відносини, життя і погляди тої самотньої в нашій краї торговельної спілки-осади. Надіюсь відтам много цікавого” [14, т. 48, с. 384]. Франка хвилювало те, що бракує наукової літератури для успішної роботи гуртка, порівняльних студій: “...бо й оригінальних, а скільки взято від велико- і білорусів та поляків, а скільки знов навідворить” [14, т. 48, с. 383-384].

Франко організував цілу сітку кореспондентів. До нього зверталися записувачі народних пісень, надсилаючи з різних кутків Галичини фольклорні матеріали. Від імені гуртка він розсилає запрошення зайнятися збором народної

І. Франко стверджував, що фольклор є цінним науковим матеріалом не лише для філолога (літературознавця чи лінгвіста), а й історика, психолога. Спонукав своїх кореспондентів записувати кожен факт, оскільки найменша дрібниця, найменша фраза може бути важливим матеріалом для вивчення психології, світогляду, культури народу. У збиранні усної словесності, її студіюванні вчений убачав поступ народу, виховання інтелігенції, її уважне ставлення до простого люду. “Пиши, працюй, збирай матеріал, скільки можеш, - це ж єдина наша надія, котра допоможе нам узнання і забезпечить життя. Праця, думка і сміле поступування” [14, т. 48, с. 130]. Подібними фразами рясніють його листи до О. Рошкевич та інших кореспондентів.

Тому з такою енергією, завзяттям він заохочував інших, організовував навколо себе молодь, котра могла цю роботу виконувати. Не секрет, що на той час не кожна освічена людина мала уявлення про усну словесність. Письменник з прикрістю згадував про зустріч в Долині (тепер Івано-Франківська обл.) з одним таким учителем, “просвітителем мас темних”, котрому довелося пояснювати, що таке народні твори. Виявляється, він не знав, що між простим народом є якісь пісні, а тим більше не уявляв собі, що вони, ці пісні, можуть когось зацікавити як предмет наукових досліджень [14, т. 48, с. 106]. Такі випадки, на жаль, були непоодинокі. Та на їх фоні ще більше виділяється постать І. Франка як великого поціновувана і збирача усної словесності, яскравіше розкривається значення та роль його організаторської діяльності у фольклорно-збирацькій роботі, зрештою як будителя духовного життя. “Мені закидували, - зазначив Франко у ювілейній промові 1908 р., - що я розстрілюю свою діяльність, перескакую від одного заняття до іншого. Це було власне впливом мого бажання - бути чоловік о м, освіченим чоловіком. Не лишитися чужим у жоднім таким питанні, що складається на зміст людського життя. А пізнавши що-небудь, я бажав і всіх сил докладав довести й інших до того, щоб зацікавилися тим і розуміли це. Дехто звиняв мене тим, що важкі обставини життя, конечність заробітку спонукувала мене кидатися на різні поля. Але мені здається, що тут більш причинилася моя вдача, те гаряче бажання - обняти цілий круг людських інтересів. Може бути, що цей брак концентрації зашкодив мені яко письменникові, але у нас довго ще будуть потрібні такі, як я, щоб розбуджували інтерес до духовного життя і громадили матеріал обтесаний бодай з грубілого. Фундаменти все так будуються: а тільки на таких фундаментах, на таких стінах може з часом здвигтися пишне, сміле склепіння”. Зміцнюючи фундамент у галузі фольклористики в Галичині, Франко не полишає наукових зацікавлень і в 1890-х рр. Уснопоетичними зразками збагатився І. Франко, коли брав активну участь як член радикальної партії в агітації, він об’їхав майже всю Галичину, зустрічався з цікавими співрозмовниками і записав чимало пісень, а особливо народних приповідок. Незважаючи на велику зайнятість і літературною, й громадською діяльністю, все ж займався збирацькою роботою. Це чітко простежується з його листів, зокрема до М. Драгоманова від 5 квітня 1892 р.: “Я нетерпляче дожидаю віча на Вижниці, а коли його не буде, то літом виберуся в ті сторони з запасом грошей і буду полювати на рукописі, а також на казки. Бажав би після приповідок зладити і видати збірку галицьких казок, і вже тепер нотую собі імена народних оповідачів, до котрих опісля удамся, щоб позаписувати їх скарби” [14, т. 48, с. 329]. Таку ж думку він висловив у наступному листі до того ж адресата від 29 квітня 1892 р.: “Скінчивши роботу над приповідками, я займуся збиранням казок, і думаю, що на тім полі у нас дуже багато інтересного можна знайти” [14, т. 48, с. 333]. Розгортанню збирацької роботи сприяла широка публікація народної творчості в часописі “Житє і слово” (1894-1897 рр.), який видавав І. Франко разом зі своєю дружиною. До нього надходили фольклорні записи від різних збирачів і друкувалися у рубриці “Із уст

народа". Серед інших матеріалів Франко подав і свої записи: новели ("Люковий корч свідком" [6, с. 223-224], легенди ("Як душі з того світа вертаються" [6, с. 225], оповідання про історичні особи ("Король Собеский і жовківські жиди", "Татарські напади на Підгір'є", "Цісарева Марія Тереса". Тут були опубліковані й записи Ольги Франко, зокрема казка "Про царівну, з котрою батько хотів женитися" [5, 1894, с. 375-377]. Правда, рубрика проіснувала всього два роки, і 1896 р. Припинилися публікації усної словесності на сторінках "Життя і слова". Та на той час Наукове товариство імені Шевченка уже видавало "Етнографічний збірник" (з 1895 р.), який порівняно з рубрикою "Із уст народа" мав значно ширші можливості для популяризації і вивчення фольклорного матеріалу. Як голова Етнографічної комісії, створеної у травні 1898 р., І. Франко розгорнув активну організаторську та збирацьку роботу. Влітку 1900 р. він відбув кілька екскурсій, здебільшого шукаючи матеріал для збірки галицьких народних приповідок, яка готувалася до друку як десятий том "Етнографічного збірника", а також матеріал для збірки колядок і щедрівок. Найважливіша з тих екскурсій була до села Довгого Стрийського повіту, де він одержав багату і гарну рукописну збірку щедрівок, які записав ще у 1860-х рр. О. Кобринський. Під час цієї експедиції найбільше зібрав приповідок у с. Завадові і Голобутові Стрийського повіту, а та кож у Коломиї, Тернополі, Збаражі і Львові [15, с. 18-19]. Діяльність І. Франка в Етнографічній комісії, як слушно зауважив О. Дей, справді гідна подиву: він керував виданням "Етнографічного збірника", систематизував матеріал, складав покажчики паралелей, упорядкував понад тридцять одну тисячу приповідок, збірку "Людових вірувань на Підгір'ю", вів кореспонденцію з численними збирачами з усіх кінців України, сам записував з пам'яті або з народних уст багато творів, що увійшли до "Етнографічних збірників". Упродовж майже 20 років під керівництвом Франка вийшло понад 30 томів "Етнографічного збірника", серед яких видатним явищем є "Галицько-руські народні приповідки". Загальний доробок І. Франка - збирача народної пісенності - понад чотириста пісень і близько тисячі трьохсот коломийок. І це при тому, що він, як висловився Є. Маланюк, "був одночасно і суспільним діячем і політичним мислителем, і ученим, і повістярем, і драматургом, і поетом - і то на такому рівні, і в такій повноті, яка нагадувала хіба мужів італійського Відродження чи наших Київських Атен могилянсько-мазепинської доби" [8, с. 118]. В останнє десятиліття свого життя Іван Франко віддав дуже багато праці збиранню історичної народної поезії для "Студій над українськими народними піснями". Зауважмо, що він цікавився також мелодіями, окремі з яких помістив у "Студіях". Записи І. Франка дають підстави говорити про нього як про збирача широкого діапазону. До того ж Франко створив свою школу збирачів та дослідників усної словесності. До збирання пісень, мелодій він залучив С. Людкевича, Ф. Колесу, О. Роздольського, під його керівництвом почав свою діяльність етнограф В. Охримович.

Отже, геніальний поет, відомий учений, ніколи не цурався творчості рідного народу. Усна словесність була об'єктом його дослідження впродовж майже півстоліття. Дитяче та юнацьке захоплення фольклором переросло у зрілі глибокі наукові дослідження. І. Франко відіграв чималу роль у виробленні та утвердженні наукових засад збирацько-дослідницької роботи, чим уніс неоціненний вклад у фольклористику. Його талант організатора дав українській науці цілу плеяду молодих здібних вчених.

2. Снітез поезії І. Франка з народнопісенною творчістю

І. Франко був переповнений піснями - народними і власними, жив ними, вони були його еством, любов'ю, турботою, багатством і зброєю. Він і пісня -

невіддільні. Протягом усього життя Івана Франка супроводжувала пісня: то він слухав і співав, записував і досліджував, глибше пізнаючи через них народне життя, горе і радощі, відкриваючи в них відгомони народної історії і психології, етики і естетики, то творив власні поезії, називаючи їх, як і Шевченко, піснями та думами, несучи в них своєму народові “огонь в одежі слова”, “правдиву іскру Прометей”.

Народна поезія, народна творчість, народна пісня завжди були джерелами творчості Франко. Особливо багато спільного з народною піснею має цикл «Веснянки». Форми веснянок — це сплав фольклору і неповторного поетичного обдарування. Наскрізний образ циклу — алегоричний образ чарівниці — вени, що від неї тануть сніги, вона приносить з собою бурхливі вітри, надає життя всьому живому, вселяє в людей бажання жити і боротись за весняне, краще життя. Тому-то пробуджена весною жага життя вигукує: Лиш боротись — значить жить.

Франко перший вносить у веснянки соціальний зміст, передові суспільні ідеї. Провідну суть більшості веснянок становить контраст багатства і краси природи та нестерпного життя більшості народу. Пісенним ліризмом сповнені рядки: Веснянії пісні, Веснянії сни, Чом так безутішні, Безвідрадни ви? Поет звертається за допомогою до матері-землі, рідної неньки всіх людей, і тоді з-під його пера лягають на папір мужні, всепокоряючі рядки: Земле моя, всеплодющая мати, Сили, що в твоїй живе глибині, Краплю, щоб в бою сильніше стояти, Дай і мені!

У матері-землі вірний син просить великої теплоти, що очищає почуття і викликає до людей «безграничную, чисту» любов. Йому потрібна і невичерпна пристрасть борця, сила рук і ясність думки. Поет клянеться твердо стояти на захисті трудящих і все життя «правді служити, неправду палити... кута ламати... в серце кривди влучать». За емоційністю та художніми засобами вірш «Земля моя, всеплодющая мати...» — це діамант першої величини, що сяє в центрі поетичної корони Франка. Митець співає «осанна» рідній землі й творцеві всього на землі — безнастанній творчій праці людини. З фольклору Іван Франко обирає образ темної хмари, якому він надає позитивного значення — темна хмара бажана, її не бояться, а з нетерпінням чекають, вона творить добро. Поезія «Гримить» звучить як оптимістична симфонія: Мільйони чекають щасливої зміни, Ті хмари — плідної будучини тіні, Що людськість, мов красна весна, обновить... Гримить! Фольклорну основу має і малюнок весни у вірші «Гріє сонечко». Початок поезії — це світлий пейзаж чарівної української природи. **У ньому й зігріваюче тіло проміння ласкавого сонечка і мила слухові поета неповорна** симфонія українського поля з солістами — жайворонятами, і **кришталева** синь безкраїх небес. Підіймаються із землі і все росте, росте могутня постать орача — сіяча, справжнього хазяїна землі, якого автор закликає встати і сіяти «в щасливий час золоте зерно». А щира я мати-земля віддячить орачеві «з трепетом любові».

Образ матері оповитий серпанком синівської любові і благоговінням перед нею. Для змалювання її образу автор підбирає найпоетичніші епітети, характерні для народної поезії. Її любов до сина-орача трепетна, вона напоїть його кров'ю теплою, виростить бережливо, бо це мати щира я. Цей образ відповідав ідейно-естетичному задумові поета, до якого звертався автор, хлібороб для Франка — зразок щирості і благодетства.

У ліричному народнопісенному стилі написані «Осінні думи» Франка. Один із найкращих пейзажних малюнків — «Тихенько річка котить хвилі чисті», в якому змалювана чарівна країна щастя, до якого так прагне людина: Тихенько зорі моргають іскристі... Зірниця промінь, мов дитя, хлюпочесь В хрустальних водах: голії безлисті Нависли люди — їм заснути хочесь.

Дуже близька за звучанням і настроями попередній «осінній» думі напрочуд

поетична «нічна» дума «місяцю, князю»: Місяць, князю, Ти, чарівниченьку! Смуток на твоєму Ясному личеньку.

Ця невимовна краса створена Франком знову ж з думою про людину. Ліричному героєві, що вдивляється в таємничий океан хвиль, хочеться в тих ніжних хвилях змити зі свого серця горе. Місяць засмучений тому, що йому важко дивитись. В море бездонне, В людськості бідної Горе безсонне. Присутній в поезіях Франка і характерний для народної пісні прийом психологічного паралелізму, що переносить якість природи на життя людей. За цим принципом побудовані народні пісні: «Ой у лузі та ще й при березі», «Стоїть явір над водою». Вірш «Червона калина, чого в лузі гнешся» витримано в такому ж стилі.

Центральний образ поезії — червона калина — символ краси і благородства, всього світлого і сонячного, життєлюбства і самопожертви: Не жаль мені цвіту, не страшно і грому, Нестрашно і грому.¹ світло люблю я, купаюся в ньому, Купаюся в ньому.

Але через життєві умови калина, така сонячна і смілива натура, символ моральної краси, гине. І винуватцем виступає дуб, який калину «отінив, як хмара». На відміну від народних пісень, дуб — негативний образ, уособлення всього омертвляючого. І в цьому новаторство Франка, бо в народній пісні дуб у такому трактуванні не виступав. Хоча за драматизмом почуттів збірка «Зів'яле листя» близька до народної пісні: розлука ліричного героя з коханою вічна, сльози дрібні, серце коханої «колюче терня».

Використовуючи народнопісенні засоби і прийоми відтворення почуттів ліричного героя, Іван Франко, доводить, що українська народна пісня — то живий скарб, що йде від покоління до покоління, несучи радість і смуток, чаруючи, людську душу, даючи їй силу і натхнення.

3. Репрезентація духовного і матеріального буття народу на прикладі драми «Украдене щастя»

Любов до драматургії І. Франко проніс через усе своє життя. В умовах тогочасної відсталі Галичини письменник боровся за народність і реалізм театрального мистецтва. Він був переконаний, що театр повинен бути не місцем для розваги безтурботних паничів-дармоїдів, а школою життя, провідником думок і почуттів, мрій трудового народу.

І. Франко написав декілька п'єс, що стали окрасою української літератури і театрального репертуару. Його драматична спадщина складається з чотирьох великих і п'яти одноактних п'єс, найвідомішою з яких є соціально-психологічна драма "Украдене щастя", у якій письменник глибоко розкрив соціально-психологічні причини конфлікту, який виник у героїв.

Глибокий аналіз внутрішнього світу людини з різних площин зору - головний мотив драматургії письменника. Найскладнішою п'єсою Франка є трагічна драма з сільського життя "Украдене щастя". Для її написання драматург скористався джерелом народних пісень. 1878 р. знайома Франка Михайлина Рошкевич записала в селі Лолин нову пісню "Про шандаря" і передала її письменникові. Зацікавившись піснею, він потім сам чимало зібрав таких пісень про тяжке життя жінок і написав спеціальне дослідження про жіночу долю. Драмі судилася невмируща слава: ось уже друге століття не сходить вона зі сцени провідних театрів не тільки України, а й усього світу.

Це драма з сільського життя. За жанром - соціально-психологічна драма. У ній змальовано трагедію особистого життя трьох головних персонажів, у яких украдено щастя. Із спогадів та повідомлень персонажів твору ми дізнаємось про попереднє життя героїв, про події, які мали вирішальний вплив на їхні долі. Ця

передісторія розкриває страхітливі умови життя західноукраїнських селян під владою Австро-Угорщини, правдиво показує галицьке пекло, у якому за клаптик поля син піднімав руку на батька, брат на брата, сусід на сусіда. Це Центральний персонаж драми - Анна.

Це добра, вродлива, розумна жінка. Життя її повне тривоги і хвилювань. Але завдяки силі волі вона вміє стримувати свої почуття, ховаючи їх на самому дні свого серця. Анна Задорожна після тяжкої внутрішньої боротьби насмілилась самій собі

признатись, що жандарм Михайло Гурман для неї все. Відстоюючи право на щастя і любов, вона кидає виклик суспільству.

Ще до одруження у житті Анни сталася трагедія: прагнучи отримати частку спадщини Анни, брати силоміць віддали її заміж за нелюба Миколу, який згодився одружитися з Анною без посагу. Вони переконали Анну, що її коханий Михайло Минули роки. Тихо й спокійно живе Анна з чоловіком. Сусідка вважає, що сім'я Анни і Миколи - найщасливіша в селі. Але якось до села, де жили Анна з Миколою, прибув жандарм. Це і був коханий Анни Михайло Гурман, якому вона присягалася у вірності. Тепер Анна зрозуміла, як жорстоко, підло вчинили її рідні брати. "Одурили, ошукали, мов kota в мішку продали", - каже обурено Анна. Вона починає розуміти, що життя її понівечене, що в неї назавжди вкрадено щастя. Жінка розуміє, що не можна зараз повернути втраченого: вона дружина іншого і мусить бути вірною своєму чоловікові. Але розуміє й те, що не в змозі стримати свого кохання, що вона жити не може без Михайла. Анна "все готова віддати йому, кинути в болото, коли він того хоче! Навіть свою душу, честь жіночу, свою добру славу". Потрапивши у жорстокі пута нелюдських обставин, які їй несла розірвати, Анна повністю віддала себе своєму кохання. У душі її стався психологічний злам, її не лякають уже людські пересуди, не криється вона й від свого чоловіка Миколи, одверто говорячи, що ніколи не кохала його, сподіваючись, що зустріч з коханим поверне їй втрачене, що житимуть вони з Михайлом довго й щасливо. Але трагічна смерть Михайла вирвала в неї цю надію.

Найтрагічнішою постаттю в драмі є образ Миколи Задорожного. В образі Миколи Задорожного Франко змалював галицького

селянина-трудівника у типових побутових і суспільних обставинах. В усіх портах драми, особливо в четвертій дії, показано складний психологічний процес, зміну в настроях, психології Задорожного. Франко підкреслив зростання свідомості й людської гідності Миколи. Це добрий, працьовитий чоловік. Змолоду, поневіряючись у наймах, він врешті-решт зумів придбати невелике господарство, яке дісталось йому кривавими мозолями. Сподівався, що одруження з Анною, яку він дуже кохав, дасть йому щастя. І вже після одруження зрозумів, що серце його молоді, красивої дружини йому не належить. Але він ще не знає, що Анна кохає іншого. Михайло, прагнучи вільно зустрічатися з Анною, яку він дуже кохав, несправедливо звинувачує Миколу у вбивстві корчмаря й заарештовує його. Повернувшись із тюрми, Микола дізнається про невірність дружини, але, кохаючи її, не насмілюється одверто висловити свої докори. Починає пити. Та не такими терплячими і розсудливими були сусіди. Вони насміхаються з Миколи і підбурюють його проти Анни й Михайла. Доведений до відчаю безсоромною поведінкою Михайла, Микола вбиває його сокирою. Михайло Гурман - не менш трагічний образ драми. Він син бідної вдови, якого нечесним шляхом відправили в армію. До служби в армії й жандармерії він був чесним, працьовитим парубком. Казарма і військова служба зробили його жорстоким і безсердечним, а служба в жандармерії довершила формування його характеру. Він став жорстоким, безсердечним. Незмінною й палкою залишилася лише його любов до Анни, яка не померла з роками, і яку він хоче будь-що повернути. "Се любов була моїм

одиноким, найдорожчим скарбом, вона могла б з мене зробити доброго, порядного чоловіка. А ти, Миколо, до спілки з тими нелюдами вкрав мені те одиноке щастя", - каже він Миколі. Зустрівшись з Анною, Михайло намагається повернути своє вкрадене щастя, йде напролом, не боячись поговорів, ні законів Божих чи людських, що й призвело до його загибелі. Але в Михайла залишилися ще краплі людяності й благородства: вбивство, скоєне Миколою, він видає за самогубство. Він прощає Миколі й говорить, що сам собі заподіяв смерть.

Центр уваги драматурга - одержимість Анни любов'ю до Гурмана. Вона не усвідомлює цього, хоча внутрішній вогонь палить її душу. Завивання бурі за вікном і пісня про невірну жінку - все це співзвучне її тривозі. Звістка про появу на селі Гурмана розкриває зміст цього неспокою. Анна ніби жахається появи свого коханця, не хоче її. Насправді ж вона жахається свого безсилля зберегти честь заміжньої жінки. Вона боїться, що приписи моралі впадуть під натиском "грішної любові". Франко доводить, що мета існування людини - кохання. Ні Гурман, ні Анна не мали кохання взагалі. Їхні здібності, бажання, чекання не вдовольнялися, всі вони тільки приховані - у Анни за замками шлюбного обов'язку, у Гурмана за конкуренцією в жандармерії та жахами війни. Кохання Франко підіймає як найвищий абсолют. Воно ламає всі соціальні, моральні і суспільні перепони. Франко не робить "цапом відбувайло" нікого з трьох головних героїв. Психологічний об'єкт - кохання, вищий сильніший за Анну, і за Гурмана, і за Миколу.

Франко говорить кожним словом, кожною реплікою своєї п'єси - рабство соціальне, суспільне людина пережити може і переживає кожен день. Рабство без любові - неможливе, людина просто не може існувати без нього. "Рай - це неможливість більш кохати" (Ф. М. Достоевський).

Еволюція Анни в тому, що вона може переступити через будь-що, але не через своє "я", яке вперто бажає кохати. Анна не лукавить. Вона не повія, вона - жертва. У неї всередині - порожнеча, яку просто не може заповнити слабовільний Микола. Тому вона подібна до героїні роману "Леді Макбет Мценського повіту" Лєскова, яка, спочатку опираючись пристрасті коханця, потім сама іде далі й далі, бажаючи долати будь-які перепони між ним і нею. Тому Анна відразу признається чоловіку, що вона нічого не відчуває до нього, тому що хоче бути чесною. Але ще раз присилувати своє "я" вона не здатна.

Ніхто з героїв драми не вийшов із боротьби щасливим. Але трагедія, що відбулася в хаті Задорожних, зумовила глибоку зміну характерів дійових осіб. Вона вразила й всіх селян, змусивши замислитись над питанням: "Хто тому винен?"

Таким чином, доля усіх героїв драми трагічна. Хто ж винен у цьому? Хто украв щастя цих людей? Причина соціальна. Це несправедливий суспільний лад, що породжує бідних і багатих, жорстокі умови, що чесних людей перетворюють на злих честолюбців.

4. "Інтерпретація історичного процесу народного буття в художньо-літературній творчості Івана Франка"

Звернення Івана Франка до загальноісторичних та філософських проблем історії людства було обумовлене світоглядними орієнтирами письменника, змінами пріоритетів в історичній науці, появою нових суспільно-політичних, філософських та релігійних течій. І. Франко вбачав соціальну роль інтелігенції в піднесенні загальнокультурного і освітнього рівня народу, у спрямуванні на шлях здобуття політичної і національної незалежності. Інтелігенції мислитель відводить провідну роль у справі становлення української нації як суб'єкта історії. Релігійні основи світогляду І. Франка ґрунтуються на морально-етичних принципах надії, віри, любові, добра і справедливості. Феномен "практичної віри" постає особливістю

релігійної синкретичності українців як єдності етичних засад християнства та народних вірувань.

Українська історія в творчості Івана Франка розкривається, з одного боку, через філософське осмислення загальносвітових історичних процесів, а з другого, - шляхом глибокого синтезу та аналогій з соціальною ситуацією, пов'язаною історичною долею українців, їх самотутністю, перспективою визволення і

Засвідчено, що головним суб'єктом історичного процесу Іван Франко вважав народ, історія якого постає, насамперед, як відтворення внутрішнього світу людини. Головна ідея історичної творчості Івана Франка - воля, що твориться через самовизволення особи шляхом її духовного самоочищення.

І. Франко відводив релігії досить вагомую роль у житті суспільства. Не викликає сумнівів релігійність поета, однак, слід зазначити, що віра у І.Франка була своєрідна. Розглядаючи релігійність власного народу, він виявив певну своєрідність у питанні віри, що властива для українців - "практичний характер віри". Зважаючи на вище зазначене, навряд чи варто вважати І.Франка атеїстом, швидше ми можемо вести мову про своєрідність його віри. Він високо цінував моральні норми, віру в нездоланну волю людини до поступу та світлого майбутнього.

Історичність світогляду І. Франка, полягає у наступному: а) він визнає об'єктивний характер змін "світогляду"; б) він стверджує, що світогляд змінюється відповідно до обставин, є взірцем, який на його час панував у суспільстві.

У світогляді І.Франка представлені протилежні позиції, матеріалістичні та ідеалістичні. У літературній творчості для І.Франка більше важив духовний світ героїв, тоді як у наукових працях домінував всевладний розум.

Аналіз творчої спадщини Івана Франка свідчить про те, що головним суб'єктом історичного процесу він вважав народ з власним суб'єктом - особою. Історія у нього постає як відтворення внутрішньої суб'єктивності людини в її досвіді, використовуючи який людина творить своє буття. Головна ідея творчості Івана Франка — воля, звільнення народу-нації через самовизволення особи шляхом її духовного самоочищення.

Для І.Франка характерна ідея інтелектуального поступу, яка полягає у реалізації ролі інтелігенції на шляху прогресивного поступу суспільства. Інтелігенція, за визначенням вченого, - духовний провідник народу.

Поезія, драматичні твори, публіцистика Івана Франка виступають і як історичні, і як літературознавчі джерела, оскільки несуть у собі значні відомості з історії суспільних явищ і віддзеркалюють основні літературні процеси кінця ХІХ - початку ХХ ст., та суб'єктивну оцінку даних процесів письменником.

